

Krigare på en

Kriget i Irak har skapat helt nya förutsättningar för krig och militära konflikter. Det har uppskattats att upp mot 10 procent av de som utför säkerhetsuppgifter i Irak är anställda av privata företag. Statens monopol på våld utmanas.

– Det här är det största som har hänt sedan legoarméerna i Europa på medeltiden, säger Joakim Berndtsson, doktorand på Göteborgs universitet.

Kriget i Irak har kallats ett privatiserat krig. Företag, huvudsakligen brittiska och amerikanska, har fått säkerhetsuppdrag som traditionellt har utförts av militära enheter. Joakim Berndtsson är mannen bakom avhandlingen "The Privatisation of Security and State Control of Force: Changes, Challenges and the Case of Iraq". Han har studerat kriget i Irak från 2003 till 2007 och användandet av privata säkerhetsföretag i konflikten.

Miljardindustri

Det finns två huvudanledningar till att kriget har privatiserats. För det första så underskattade man från USA:s sida hur mycket trupper som skulle behövas efter att den gamla regimen besegrats. George Bush berömda tal på hangarfartyget 2004, där budskapet var att uppdraget var utfört, var en felbedömning. För det andra så fick de företag som skulle sköta återuppbyggnaden av Irak ansvara för sin egen säkerhet. Företag som Blackwater, Aegis och många andra har kunnat ta gigantiska kontrakt i vad som blivit en mångmiljardindustri.

Privata aktörer i krig för tankarna tillbaka till medeltidens legosoldater och legoarméer som var vanliga i Europa fram till 30-åriga kriget. Samma farhågor som var befogade då reses även idag, men företagen själva håller inte alls med.

– De flesta ser sig som vanliga företag, de har en viss expertis som det är efterfrågan på. Ofta har de ett väldigt "matter of fact"-förhållningssätt, berättar Joakim Berndtsson som har intervjuat medarbetare och chefer på flera av företagen.

Staten och monopolet

Den stora frågan är inte bara statlig kontroll,

den eroderas per definition då säkerhetsuppgifter privatiseras. Statens monopol på legitimt våld, själva grundpelaren för vad en stat anses vara, ifrågasätts. Max Weber definierade den moderna staten genom sitt våldsmonopol i början av 1900-talet och detta har varit allmänt accepterat. Nu menar många att teorin nu ställs på ända.

Men enligt Joakim Berndtssons forskning är detta en sanning med modifikation. Redan från början pekade Max Weber på att staten skulle kontrollera allt legitimt våld, inte nödvändigtvis utöva det självt. Sedan är det lätt att se att monopolet på våld har varit ett mål för många stater, knappast ett faktiskt och historiskt konstant tillstånd. Förhållandet mellan staten och militärmakt, polisväsende och säkerhet har alltid förändrats genom historien.

Ideal eller realitet

Statens monopol på våld är dock en idé som lever kvar starkt och som också är starkt knuten till den moderna statens uppkomst. Man kan till och med hävda att den moderna staten med en armé och kontroll över hela sitt territorium kom som en reaktion mot det splittrade och feodala Europa. Det var ett svar på det kaos som uppstod då lokala maktcentra bildades kring makthavare och krigsherrar. Staten skulle bringa situationen under kontroll, skapa stabilitet och innebära slutet för konflikter inom samma land.

Det finns i dag svaga stater som inte på något sätt kan anses kontrollera sina territorier, inte heller våldet och säkerheten däri. Men de fortsätter att vara stater. Joakim Berndtsson menar istället att monopolet på våld ska ses som ett ideal som alla stater försöker uppnå, men de slutar inte att vara stater även om målet om kontroll är långt borta. Yttre konflikter, att kunna skydda sina yttre gränser, ses i dag ofta som en mer avgörande faktor för vad som utgör en stat än kontroll över den inre säkerheten.

Reaktiv kontroll

Det behöver heller inte vara särskilt problematiskt, rent definitionsmässigt, med privata aktörer i krig, enligt Joakim Berndtsson. Ända från början har det varit en fråga om kontroll snarare än utförande. Så frågan som måste ställas i dag är den om statlig kontroll när

Blackwaterställda i civila kläder deltar i en eldstrid i

säkerhetsuppdrag läggs ut på icke statliga aktörer. Frågan om kontroll är delvis kopplad till företagets juridiska status.

– Företagen säger att de vill vara reglerade. Med detta följer legitimitet. Men regleringen har kommit reaktivt, helt klart. Den kommer ofta i efterhand, ofta i samband med problematiska incidenter.

Det var efter incidenten då Blackwater öppnade eld mot civila vid en trafik korsning i Bagdad som USA tog tag i frågan, men från Storbritanniens sida har man valt att inte reglera dessa företag specifikt. I USA har man eftersträvat att dessa företag och deras anställda ska kunna dömas efter samma lagar som amerikanska soldater.

Frågan om företagets lojalitet mot staten är

treprenad

Fotograf: Gervasio Sanchez/AP

Najaf, Irak, vid en byggnad som försvaras av amerikanska soldater. Fjärde april 2004.

också något som har diskuterats.

– De traditionella militärenheterna, de har ofta någon slags ed som skapar ett socialt band till staten. Mellan stater och företag är det istället främst kommersiella band som knyts, säger Joakim Berndtsson.

Civil undsättning

Introduktionen av nya aktörer på fältet har också inneburit problem med attityder och kommunikation då den naturliga kommandokedjan inte längre finns där. Inte heller är företagen normalt tillgängliga för insatser utanför deras kontrakt. Trots det har det förekommit vid enstaka tillfällen att de undsatt militära förband.

– Förhållandet mellan militären och fö-

retagen har varit komplex. Vissa som jobbat för företagen har känt sig som kungar med sin beväpning och solglasögon. Men vissa militärer har sett dem som legosoldater och det är inte helt bra. Helt plötsligt stoppar man in en helt ny kategori på fältet. Det är inte alls problemfritt, säger Joakim Berndtsson.

USA håller på att utvärdera hur användandet av privata företag fungerade. Klart är det redan i dag att notan kommer bli mycket högre än man först trodde. Dessutom har dessa företag inneburit ett extra moment för officerare och andra beslutsfattare inom militären, vissa officerare vägrade att ha med företagen att göra, och det tog lång tid innan kommunikationerna började fungera.

Arvid Norin

Fakta: Avhandlingen

Avhandlingen "The Privatisation of Security and State Control of Force: Changes, Challenges and the Case of Iraq" är skriven av Joakim Berndtsson, doktorand på Göteborgs universitet. Disputationen skedde den 3:e april och avhandlingen försvarades framgångsrikt. Joakim Berndtsson kommer att fortsätta sin forskning på området och han har fått anslag för att titta närmare på privatiseringen av säkerhetsuppgifter och vad marknadstänkandet kan få för effekter.